

**PIRJO
HASSINEN
PÄIVÄRETKI
VARJOJEN
MAAHAN**

Helsingissä Kustannusosakeyhtiö Otava

Joel 1991
Yön kentät 1992
Ennustaja 1994
Voimanaset 1996
Viimeinen syli 1998
Mansikoita marraskuussa 2000
Jouluvaimo 2002
Kuninkaanpuisto 2004
Isänpäivä 2006
Suistola 2007
Sano että haluat 2009
Rouva 2011
Popula 2012
Sauna Paradis 2014
Kalmari 2016
Parit 2018
Hämärän aika 2020
Toisella tavalla onnellinen 2022
Päiväretki varjojen maahan 2024

© Pirjo Hassinen ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2024

ISBN 978-951-1-46065-7

OTAVA
KIRJAPAINO

Keuruu 2024

Ei ole rakkautta, joka ei olisi kaiku.

Theodor W. Adorno

Jouduin lopulta lähtemään tälle matkalle yksin. Se saattoi hyvinkin johtua siitä, etten kyennyt pyytämään Äpärältä anteeksi. Tai ehkä hän vain oli päättänyt olla leppymättä, mistä sen tietää. Joillekin kiistan ja nykyhetken väliin mahtuvilla vuosilla kun ei näköjään ole mitään merkitystä. Kymmenen, kolmekymmentä, neljäkymmentäviisi vuotta... enpä minä tästä lähtien enää anelekaan. En anteeksiantoa enkä matkakumppaniksi.

Matkalla, Uber-taksin takapenkillä mietin, että pelkäsiköhän Äpäriä että joutuu raahaamaan minua metsässä lähikontaktissa – sillä umpimetsään tässä oltiin kirjaimellisesti menossa. Jaa mistäkö tiedän, että muinaisen Räsälän paikalla on nykyään sankkaa metsää? Onhan minulla vanhana toimittajana jäljellä vielä jonkinmoinen hapertuva suhdeverkko. Ihmisiä, joilta yhäkin ilkeää pyytää palveluksia. Niin kuin siltä aikoinaan toimituksessa kesäpoikana viivähtäneeltä, josta sittemmin tuli kansanedustaja. ”Älä Eeva hyvä haikaile mitään toiviomatkoja lapsuusmaisemiisi, petyt vain raskaasti, ei siinä kohtaa ole enää mitään.” Sen oli tervejalkainen kesämökkiläinen käynyt tarkistamassa muutama vuosi sitten. ”Ei mitään” oli tarkoittanut umpeen kasvanutta kuusikkoa.

Viime keväänä tilanne muuttui. Kuntaan rakennetun tuuli-voimapuiston itäisin tuulimylly pystytettiin lähelle pihapiiriä, jossa synnyin, elin ja kärsin vuoteen 1951 asti. Ex-kansanedustaja

– Kesäpoika, niin kuin minä häntä nimitän – ei siis ollut enää kartalla nykytilasta.

Olin ottanut asiasta selvää: tuulivoimayhtiölle rakennettua metsätietä oli kevästä lähtien päässyt ajamaan autolla sadanviidenkymmenen metrin päähän synnyinkodistani. Nyt kuivana alkusyksynä, näillä jaloillakaan, jäljelle jäävä metsämatka ei olisi ylitsepääsemätön este.

Sitä paitsi olihan minulla avustaja. Tosin vielä hän ei avustajan roolistaan tiennyt, kun vasta lähestyimme muinaisen kotikuntani rajaa.

Uber-kuskini oli kotoisin Irakista. Nätti tummahiuksinen poika, joka puhui auttavasti suomea. Alkumatkasta, kun suomen kielien taito ei ollut vielä tullut esille, olin yrittänyt viritellä keskustelua englanniksi. Olisin halunnut kuulla, mitä hänen ikäisensä, alun kolmannellakymmenennellä oleva maahanmuuttaja, ajatteli Saddam Husseinista. Mikä oli sen kurjan lopun saaneen julmurin muisto sellaiselle, jolla ei ollut omakohtaisia kokemuksia Saddamin hallinnosta, mutta jonka elämän aamunsarastusta Saddamin varjo oli varmasti värittänyt.

– Ei kato yhtään muista!

Olin katsellut poikaa peruutuspeilin kautta. Hänen silmänsä olivat kertoneet sen selvemmin kuin kaunispiirteinen, eloisasti hymyilevä suu. Ajattelin, että hän halusi kiihkeästi olla suomalainen, tarrautua omaan muistamattomuuteensa ja julistaa elämänsä alkaneen vasta Helsinki-Vantaan lentoasemalla, sen loputtomissa, persoonattomissa auloissa vuonna 2015. Häntä oli kuvattu televisioon, kun hän äidin ja kolmen sisikon kanssa tungeksi täyteen ahdetusta lentokoneesta aseman huumaaviin keinovaloihin. Kunnollinen koulu oli päässyt alkamaan vasta täällä, ja täällä oli koettu ensimmäinen ihastuminen, päästy ensi kertaa rattiin. Olin kuunnellut hänen valoisaa sopotustaan pettyneenä.

En häneen, vaan itseeni. Sillä kun hän oli kevytliitännyt joka hetki lujittuvan suomalaisuutensa verbalisoituvassa ilossa, olin tajunnut jotain, josta en kai elämäni aikana pääsisi irti.

Siitä halveksunnasta, jota tunsin omat juurensa kieltäviä kohtaan. Poikaparka – jonka nimi oli muuten Mahmut – oli siihen tietysti syytön. Mutta mikä ironinen sattuma, että kuskikseni oli osunut nuorukainen, jonka synnin minä liitin Äpärään.

Hänen, ihan niin kuin Äpäränkin, olisi jonain päivänä ymmärrettävä syvästi se, että mikään ei kasvanut tyhjästä, että tekoja ja valintoja ei voi käsittää ilman että niiden juurisyyt tutkittiin ja tunnustettiin. Mahmutissa juuret näkyivät päällekin päin, ja silti hän esiintyi velaksi hankitun autonsa etupenkillä kuin pelkällä puheellaan ja vakuutteluillaan ja muistinsa hattaraisuudella häivyttäisi eron meidän kahden välillä. Enkä nyt tarkoita sitä eroa, että olen syntyjäni suomalainen ja hän ei, vaan sitä, että siinä missä hän painoi ensimmäiset elinvuotensa unohtuksen villaisella, minä olin matkalla omieni äärelle.

Ja uskallanpa väittää, että minulla olisi ollut parempi syy unohtaa elämäni alku kuin Mahmutilla. Suurta kipua kohti tässä oltiin matkalla. Siitä huolimatta olin päättänyt, että ennen kuolemaani käyn vielä kotikonnuillani, seison kahdella jalalla siinä paikassa, jossa minut oli pantu alulle.

En ollut menossa hakemaan talon jäänteiden nostattamia nostalgisia väreitä tai herkistelemään katkerana omaa ”menetettyä Karjalaani”. Sattuu vain olemaan niin, että näin vanhana kuin minä ihminen joutuu elelemään oman elämänsä riekaleissa. Uusia tapahtumia ja ilonaiheita on vähän, muistoja siitäkkin edestä. Mutta ne ovat petollisia. Joskus tuntuu, että joku käy kuin kurillaan sekoittamassa sen palapelin, jonka hetkittäin luulee tulleen valmiiksi, ja siinä ne taas ovat, elämän palapelin palat, hajallaan ja nurin päin pitkin maita ja mantuja.

Saattaako ihminen toivoa seurakseen sitä ihmistä, jota melkein vihaa? Sitäkin mietin, kun lähestyimme viimein määränpäättä. Matkan kohde oli pitänyt kirjoittaa paperille, jonka olin ojentanut kotiportillani Mahmutille.

63°01'40" N, 027°10'36" E

Sen alle kirjoitin toki myös paikkakunnan nimen. Olin jo siinä kadulla mielistynyt Mahmutin ulkonäköön, hänen siloiisiin ja liikuttavan paljasilmeisiin kasvoihinsa, kun hän tarkisti google-mapsista, missä päin Suomea sen niminen paikkakunta mahtoi olla. Ja kun sen ilmeen sisällä heräsi ansainnan ilo, olin ajatellut, että lupauksessa odottamattomasta lisäpalkkiosta, pitkän päivämatkan hyvistä tienesteistä, oli jotain samaa kuin kutsussa seksiin.

Yhä lähempää ja lähempää näkyvä tuulimyly tai oikeastaan tuulivoimala ei ollut mikään fallos, ehdottomasti ei, vaikka sen varsi sojotti yksinään metsän havukarvoituksen keskeltä. Olin aiemmin nähnyt tuulivoimaloista vain kuvia tai erottanut niiden laiskasti pyöriä lapoja junan ikkunasta matkustaessani jäljellä olevien lähisukulaisten hautajaisiin. Nyt ajoimme pitkin kapeaa asfaltoitua maantietä kohti huiman korkealle kiipeävää runkoa. Runko oli kuin valtavasti paisunut lipputanko, jonka korkeuksissa airot soutivat taivaan sinessä. Auton sisälle asti kuului ääni, joka muistutti puuskuttavaa höyrykonetta.

Viimeiset kymmenet metrit voimalan luo ajoimme leveäksi raivatulla metsätiellä tiheä kuusikko molemmin puolin. Valtaisan rungon juurelle oli jätetty ympyrän muotoinen hiekkainen huoltoalue. Nyljetty maasto oli niin muuttunut, etten hetkeen osannut päätellä, minne olimme tulleet.

Nousimme Mahmutin kanssa autosta. Roottorien melu oli kova, sen yli täytyi korottaa ääntään.

Huudettuna se kuulosti käskyltä: Autat minut tuonne metsään!

Tulet tähän minun vasemmalle puolelleni ja otat käsikynkästä kiinni! Pidä pidä kunnolla!

Miten saada korotettuun ääneensä se pieni tyttö, joka ihan kohta, mielikuvissani, kirmaisisi kohti kotitaloa – tölliä, lautamökkiä, liian pieneksi rakennettua tönöä – kun ääni oli vanhan naisen kimakkana horjahteleva ääni?

Ei minun ääneni. Ja entäs nämä suoniset ja ruskeatäpläiset, laihoiksi venyttyneet kourat? Olin illalla lakannut kynteni värittömällä lakalla Äpärää varten, jokaisen sormen kohdalla hengitystä pidättäen. Kun vanha ei enää voinut olla nätti, piti ainakin näyttää siistiltä ja puhtaalta, roikkua huolittelun rippeillä kiinni omassa arvokkuudessaan ja naisellisuudessaan.

Hahmotin vähitellen ilmansuunnat, vaikka puusto ja kallionjätkäleet ja kukkulatkin tuntuivat vaihtaneen paikkaa. Nyökkäsin metsään päin ja pusersin Mahmutin nuorta rannetta.

Äkkiä tuntui kuin kaatuisin. Ei, vaan kuin maisema lakoaisi siinä ympärillä.

Ei vika ollutkaan minun päänupissani, sillä huomasin Mahmutinkin katselevan ympärilleen. Syvä varjo kulki ylitsemme, ja seuraavassa hetkessä auringonpaiste räjähti silmiin niin että kiipeää teki.

Jäimme aloillemme katsomaan kuinka valtava tumma varjo kiiri maiseman poikki. Humina löi korvia lukkoon, ja Mahmut puristi käsivarttani vielä kovemmin kuin minä hänen. Valon ja varjon aavemainen, hetkukuva vaihtelu teki meidät melkein merisairaiksi.

– Minä tiedän, mikä tämä on, sanoin melun yli kun käsitin asian. – Shadow flicker. Välkevarjostus.

Varjo näytti käsitteen saaneenakin pahalaismaiselta, aivan kuin jokin ihmisjärjestä piittaamaton paha ahmisi meitä ja havu-metsää parin kilometrin säteellä suihinsa.

Muistin lukeneeni siitä ja tiesin, että pian välkevaikutuksen hetki olisi ohi. Sitä odotellessa katseeni kiinnittyi metsätiehen.

Valkoinen auto lähestyi meitä. Vaistosin Mahmutin kehon liikkahduksesta mitä hän ajatteli: Oliko tuo valkoinen farmari hälytetty käskemään meidät pois täältä? Eikö voimalan alueella saanut olla, eikö vaikka hän – potentiaalinen terroristi – ei ollut aikeissakaan kiivetä rungon metalliportaita ylös huolto-ovelle ja pahantekoon?

Farmariauto pysähtyi muutaman metrin päähän Mahmutin autosta. Erotin etupenkillä kaksi hahmoa. He eivät nousseet, istuivat vain. Ja me seisoiimme siinä metsän alttarille astuvina kuin irvokkaan epäsuhtainen morsiuspari, käsikynkässä.

Sitten pelkääjän puolen ovi aukesi ja autossa istunut nousi ylös.

Se oli Äpäriä.

Tapana on kai aloittaa ensimmäisestä kuvasta, jonka lapsuudestaan muistaa. Joillakin se on vuoteen yläpuolelle ilmestyneet hymyilevät kasvot, joillakin miellyttävä tuoksu – tai niin kuin Virginia Woolfilla lastenkamarin tuulenpullistaman kaihtimen takaa kuuluvat aaltojen äänet: yksi, kaksi, yksi kaksi.

Olivatpa ne kertomukset paikkansa pitäviä tai eivät, ne kuulostavat aina hyviltä muistoilta. Ihan niin kuin sinfonioiden johdannot monesti alkavat soljuen, ihanasti aavistellen ja odotuksia virittäen.

Minullakin on tarjota muisto, jota hyvinkin rehellisesti voisin nimittää ensimmäiseksi. Mutta ennen sitä oli väistämättä toinen. Kova, varhaislapsuuden sumeudesta tähän maailmaan ja olemiseen kiskova ääni.

Heräsin siihen yötilaltani niin varhain elämässä, etten vielä osannut erottaa ääntä yön pimeyden aistimisesta. Pienten lasten aistithan ovat tunnetusti synergiset: jokin ääni saattaa tuntua makuna suussa ja niin pois päin. Yhä vieläkin, tässä iässä, tunkkainen pimeys kantaa joskus korviini olemattomien kahleiden kalinan.

Veljeni Erkki paukutti kahleitaan seinää vasten, koska hänellä oli nälkä. Ja hänen nälkensä – toden totta suorastaan gargantua-mainen – saattoi herättää muun perheen jo neljältä aamuyöllä.

Silloin äitini tai Kerttu tai joskus harvoin isä etsi jotain komeros-
ta, leivänkannikan tai omenia tai kupillisen kokkelipiimää, ja kii-
kutti sen ulkokautta koppimaiseen tilaan mökin kupeessa. Sin-
ne Erkki kahlittiin öiksi. Oli pakko. Muuten veli olisi rohumunut
ruokakomeron tyhjäksi ja pitänyt meitä muita hereillä mullikoin-
nillaan.

Jos antaisin kahleiden vimmaisen seinään hakkaamisen olla
ensimmäinen selvä muistoni, joutuisin lisäämään siihen selitys-
osion. Se olisi sama kuin jos kirjoittaisi kirjan, jossa itse tekstiä
on vain puoli sivua, mutta viitteet ja selitykset kasvavat hyvinkin
kolmeensataan liuskaan. Siksi lukitsen pienet korvat ääniltä, joita
hän ei pimeässä herätessään kumminkaan käsitä, ja kerron siitä
toisesta ensimmäisestä kuvasta.

Minä en ole vielä koulussa, mutta sisareni Kerttu on. Sota on
syttynyt ja veljet Leo, Väinö ja Matti ovat rintamalla. Minä olen
vahingonlaukauksesta syntynyt iltatähti, joka pyörii kiusaksi asti
Kertun jaloissa.

Voisin koristella sitä syksyistä kuvaa hehkuvilla vaahteroilla ja
pilvettömän päivän suomensinisellä kirpeydellä, mutta en tahdo.
Koska minulle, minun maailmassani, hehkuu vain Kerttu. Hän
on minua seitsemän vuotta vanhempi ja komennettu luokka-
laistensa kanssa unikkopellolle. Minä juoksen hänet huomattua-
ni unikkopellon laitaan, mutta en istu penkereelle vaan jään sei-
somaan ja seuraamaan, miten korkeiksi kasvaneiden unikoiden
pullistuneet, hailakanvihreät pallukat napsaistaan varresta poikki
ja kerätään säkkikankaista tehtyihin pusseihin. Pallukaisista val-
mistetaan lääkettä sotilaille ja sotilassairaaloiden väsyneille lääkä-
reille. Samalla kun ihailen Kertun käsien nopsaa rytmiä ja vieh-
keitä, auringossa kiiltäviä hiuksia, koetan ajatella vähän veljiäkin,
sitä miten he haavoittuessaan saavat avun ehkä juuri niistä pallu-
koista uutetusta aineesta, ja se on kulkenut Kertun käsien kautta.

Sillä totuus on, etten minä vielä osaa välittää veljistäni. En, vaikka he puolustavat maatamme. Veljistä nuorinkin, Matti, oli jo lähdössä kotoa omaan elämäänsä kun minä synnyin. Siinä unikkopellon laidalla veljet olivat minulle hahmoton möykky harmaaseen verkaan ja saapasnahkaan puettua ihmislihaa. Matilla oli lisäksi inhottava tapa tarttua lomilla käydessään tukkaani ja sekoittaa sitä sormenpäät kipeästi päänahkaa puristamassa. ”Sinä sinä sinä!” Muut luulivat, että hän sihisi ne sanat hampaitensa välistä sillä rajulla hyvydellä, jolla melkein kaksikymmentä vuotta vanhempi aikamiesveli kurmoottaa pikkusisarustaan. Mutta minä kyllä tunsin, millainen julmuus hänen kosketukseensa sisältyi, miten hän olisi voinut vaikka vääntää minulta niskat nurin. Vain siksi, että se ohikävelevä päälaki tarjoutui siihen sopivasti nutisteltavaksi, ja kun ei sodan turhauttama mies käsillään muutakaan osannut.

Sitten kuvaan unikkopellon laidalla tulee pieni särö. Sama opettaja, joka myöhemmin opettaisi minuakin, kävelee kohti käsi varsiluutana edessään.

– Eeva Räsänen, hän sanoo ankaruuteen puetulla ärtymyksellä. – Menepäs matkoihisi siitä!

– Eipä tämä ole koulun aluetta!

Sanon, koska en vielä käsitä, miten pitkä muisti opettaja Heiskasella on. Hän on solakka nainen, jonka sääret näyttävät katkeavan ennen nilkkoja, niin kepinlaihhat ne ovat. Hän häätää minua kauemmas pelloilta kuin pelkäisi, että minä varastan niitä kukannuppeja ja teen niistä sotilasnukkeja. Jään seisomaan kauemmas ja katson kun opettaja Heiskanen palaa valvomaan oppilaiden iltapäiväurakkaa.

On luultavasti hyvinkin viileä päivä, koska minulla on ylläni takki. Liian pieneksi käynyt, sillä sen taskut ovat nousseet lähelle kainaloita. Ennen opettajan läksyttämään tuloa olen pihistänyt

yhden unikoista. Taskun vuorin läpi se painaa kylkiluitani kuin raaka omena, ja tajuan, että aina kun Kerttu kumartuu noukimaan unikonkotia selin minuun, pienen pieni hätä, joka saattaa olla myös kaipausta, alkaa kovertaa rintaani terävälaitaisella lusi-kalla. Ja kun hän taas kääntyy ja hymyilee minulle säkki olallaan, syvä seesteisyys valtaa mieleni ja minä ajattelen radiossa kuulemaani saarnaa pyhästä hengestä, joka ei ihmisten luo laskeuduttuaan milloinkaan sammu.

– Nyt valehtelet, Kesäpoika sanoi minulle kymmeniä vuosia myöhemmin, kun kerroin Kertusta unikkopellolla. Olimme toimituksen kahvihuoneessa 1970-luvun alussa, ja minä näin millainen kiilto Kesäpojan silmiin oli syttynyt juuri ennen röyhkeää tokaisua. Häntä kiinnosti kaikki huumeisiin liittyvä, olipa se sitten Woodstockin mutaista itkutrippailua tai kuvailua haisevista asematunneliheroinisteista. Kultainen rippiristi kaulallaan tämä kokematon porvarispoika höristi korviaan aina kun puhuttiin huumeista, syttyi ja liimasi niihin mielensä ja melkein kielenpäänsäkin, mutta pysytteli niistä sentään erossa.

– Minä näin sen omin silmin, sanoin. – Minun sisareni pantiin kaksitoistavuotiaana keräämään *Papaver somniferumin* siemenkotia sota-ajan lääketeollisuutta varten.

Kesäpoika levitti käsiään ja näytti hetken, miten kaarrellaan huumepeissä hävittäjällä työpöydän eli viholliskaupunkien yllä. Tu tu tu tu tu!

– Kirjoita siitä sitten juttu, hän sanoi provosoivasti.

– Haista paska, minä vastasin.

Siihen aikaan, meidän lehtemme toimituksessa, se oli vakio-vastaus melkein mihin tahansa.

”Haista paska”, kun onniteltiin syntymäpäivinä yli 30-vuotiaista.

”Haista paska”, kun joku muu hankki itselleen hyvän jutun-aiheen tai kuuluisan haastateltavan.

”Haista paska”, kun joku kehui puseron alla törröttäviä rintoja.

Ehkä se ensimmäinen muisto hohtaakin kaikkien muiden varhaislapsuuden kuvien yläpuolella juuri siksi, etten kertonut siitä enää kenellekään. En edes Äpärälle. Minun puolestani kuvassa saa leijailta vaikka lumihiutaleita; muiston totuusvoima ei siitä muutu. Sininen taivas saa pimentyä ja syttyä täyteen etelän tähtiä. Unikkopellon takana saavat pyöriä 2020-luvun tuuli-voimalan suipot lavat, saa tuulla ja sataa rakeita, ja unikoiden jäykät varret saavat huurtua pakkasessa kuin ne olisi kieritelty valkoisessa sokerissa, siinä ihanassa, josta sota-ajan köyhässä kodissa vain nähtiin unta.

Pelloita, tai niityltä, joka oli jossain koulurakennuksen ja kartanon puolimaissa, on vain se yksi muisto. Luultavasti myöhemmin ohitin unikoita yhä harvakseltaan kasvavan niityn sen kummemmin tunteilematta, kun juoksin koulusta kotiin; aina-kaan unikkopeltoon liittämäni onnellisuus ei seurannut mukana perille asti.

Häpeä on väärä sana, kun kuvailen laakean mäen rinteeseen kyhättyä tölliä. Paljon kuvaavampi on suru. Minun kotini oli surumökki. Vanhempani olivat muuttaneet isän keuhkotautisen veljen, sahan työnjohtajan luo kesällä 1910. Syksyllä vanhemmilleni syntyi esikoinen Leo. Kun Leo alkoi kontata lattialla setänsä yskösten seassa, sairaalle kyhättiin mökin kupeeseen oma, juuri ja juuri miehen seisottava ja maattava koppi. Syntyi toinen poika, Väinö, ja yhä vain setä eli ja yskiä paukutti seinän takana. Jälleen vuoden päästä tuli uusi lapsi, poika hänkin, Erkki, mutta sairas.

Leo kertoi Kertulle ja minulle, mitä vanhempamme olivat tehneet, kun Erkki oli ollut vuoden vanha. Äiti oli juuri alkanut odottaa Mattia. Leo oli ollut kuusivuotias ja ymmärsi.

Kaikkia asioita ei tarvitse kokea itse nähdäkseen ne yhtä elävästi kuin ne, jotka siitä todistivat.

Erkki oli viety sedän koppiin ja laskettu tämän vuoteelle, sedän laihaan kainaloon. Lakanakäärinliinoissaan makaava oli tehnyt lavitsalla tilaa, hilannut luurankomaisen selkensä kiinni lauta-seinään, jolla kesäaikaan juoksenteli hapsenkakkiaisia. ”Saa antaa suuta oikein luvan kanssa”, hänelle sanottiin. Ja setä, jonka silmistä heijastuivat jo hautausmaan ristit, puseri epäuskoisena vauvaa itseään vasten, pehmeää poikaa, jonka jäsenten mureus jaksosi hämmästyttää häntä kaiken muun lisäksi: miten sinulla poika parka on noin kummallinen otsa, ja huuleton suu kuin haava, ja miten sinä poloinen olet lihonut tuommoiseksi porsaaksi pelkälä perunalla ja kartanosta haetulla kurrilla.

Isän iso koura oli estänyt Leoa menemästä väliin, kun setä oli taivuttanut niskaansa naksuva nikama kerrallaan suudellakseen lasta otsaan ja poskille. Yskösten myrkkymehu oli sekoittunut sedän kyyneliin: että saakin vielä kerran tuntea toisen ihmisen lämmön, ihon joka sormenpäiden alla on aivan kuin nuoren neidon, ja viimeisen kerran suudella suuta, josta virtaa säikähtäneen itkun tahtiin elämän raikkailta tuulilta ja armolta tuoksuvaa ilmaa.

Setä kuoli pian sen jälkeen. Se säästi Erkin hengen.

Paljon myöhemmin, kumminkin ennen minun syntymääni, Leo oli pistänyt vanhemmat tilille teostaan. Leo kertoi siitä minulle vasta kuusikymmentäluvulla.

– Että kuinka te saatoitte, sentään oma lapsenne! Leo oli huu-tanut isälle. Leon oma esikoinen oli ollut kiertyneenä hänen jal-kaansa vasten kuin tiukka ulpukan varsi, kurkkinut sieltä mum-moa ja ukkia, kalpeiksi valahtaneita.

Äiti oli alkanut itkeä, mutta isä synkistynyt entisestään. Leo oli kyllä tajunnut, että asiat olivat monimutkaisempia kuin se ensim-mäisenä mieleen tuleva selitys, että Erkistä oli haluttu eroon tappamalla tämä tuberkuloositartunnalla nätisti pois.

Sanat, joita ei lopulta koskaan päästetty ulos, olivat muljuneet

isän suussa. Sitä kesti pitkään, isän ja esikoispojan sanatonta mittelöä ja silmiin tuijottamista.

Sen äänettömän hetken aikana 1930-luvulla, kun tuvassa olivat törmäilleet viha ja umpimielisyys ja katumus, Leo oli sanojensa mukaan ymmärtänyt jotain, jota sitten piti makustella vuosikymmeniä eteenpäin.

Että kun kyse oli ihmisistä, joita nakersivat köyhyys ja puute, kaikkien toimien taustalla oli aina myös taloudellisia motiiveja. Aina. Ne saattoivat naamioitua emootioiksi, kristilliseltä ja psykologiseltakin näkökannalta katsottuna hyväksi tai pahoiksi teoiksi, mutta sitä ne eivät koskaan jäännöksettömästi olleet.

– Koska ajattelehan, Eeva, Leo oli sanonut minulle tuopin ääressä työväenliikkeen omistamassa ravintolassa 1960-luvun lopulla, – jos vaikkapa Kilkin kartanossa olisi silloin ennen sisällissotaa ollut lapsi, jolla oli se sama harvinainen sairaus kuin Erkillä, ja kartanon rouva olisi vienyt lapsen keuhkotautisen pussaittavaksi, silloin olisi voitu puhua silkasta pahuudesta. Rikoksesta. Mutta meillä Räsälässä...

– Väitätkö sinä, että jos ihminen on tarpeeksi köyhä, häneen eivät ulotu etiikan normit ja lait? minä olin kysynyt.

– Rikas on ihminen puhtaimmillaan, kuin suoraan oppikirjasta, rikkaalla on siihen varaa. Köyhän ihmisen tekemisiä koskevat paljolti samat lait, mutta hänellä on aina teoilleen muitakin selityksiä, muita kuin psykologisia tai kasvatuksellisia tai alitajuisia. Ajattele vaikka lakitupaa, jossa samasta epäeettisestä teosta on syytettynä kaksi ihmistä, toinen rikas ja toinen rutiköyhä. Kummallakin on oma puolustusasianajaja. Erona on se, että rikkaan puolustajaksi on kannattanut palkata kovapalkkainen psykoanalyttikko, kun taas köyhä tarvitsee pikemminkin historioitsijaa tai marxilaista taloustieteilijää, että hänen tekonsa tulisi selitetyksi ja puolustetuksi.

– Mutta eihän yksi suu vähemmän olisi yhtään auttanut isää ja äitiä!

– En minä sitä tarkoitakaan. Vaan laajemmin. Sitä miten paljon lapsuudenkodin köyhyys vaikuttaa yhä meissä, sinussa ja minussa, Eeva. No, ajattele nyt vaikka kristinuskoa. Oletpa miten jyrkkä jumalankieltäjä hyvänsä, kiellät aina kristillisen jumalan, olet *kristitty ateisti*. Sitä sinä et pääse milloinkaan pakoon. Et kristinuskoa. Etkä meidän sukumme ja esi-isiemme vähäväkisyyttä.

– Minä en käsitä mistä sinä puhut, Äpärä sanoi minulle aikoinaan, kun kerroin Leon ja minun ravintolakeskustelusta. Siitä, miten Leon esittämät totuuden sanat olivat palikkamaisinakin lävistäneet minut. Ne eivät olleet saaneet minua ymmärtämään mitään ensimmäistä kertaa; ne olivat vain vahvistaneet sen, mitä olin itsekin ehtinyt ajatella työpaikkojen haun ja töistä tappelemisen keskellä.

Ja sitten, keskustelujen ja sitkeiden lähentymisyritysten jälkeen:

– En yhtään käsitä mistä puhut.

Eikö sellainen ylimielisyys muka ollut aihe vuosien välikolle? Sillä kymmenen vuotta siihen taas meni, ennen kuin otin Äpärään seuraavan kerran yhteyttä.

Emmekä me vieläkään, paljon pitemmän ajan päästä, ole kokeneet merkittävää lähentymistä.

Tämä kaikki jo kerrottu mielessäni, Mahmutin käsipuolella ja kävelykeppi toisessa kädessäni, katsoin kuinka Äpärä kumartui vielä autosta noustuaan sanomaan jotain kuskina istuvalle. Tuskin arvasin väärin, kun veikkasin, että se oli hänen poikansa. Pojan olin nähnyt viimeksi vuosikymmeniä sitten.

Äpärällä oli jalassaan kumisaappaat. Sellaiset korkeavartiset kumpparit, joilla hienot, ratsutalleilla päivänsä viettävät englantilaisladyt rivakoivat BBC:n haastattelijan eteen viestimään, että

näin lannanhajuisesti täällä miljoonan hehtaarin sukutilalla eletään.

Äpärä ei tiennyt ajatuksistani mitään lähtiessään askeltamaan meitä kohti kädet kevyen tikkitakin taskuissa. Hänen reitensä ja vatsansa olivat tukevoituneet viime näkemältä. Lyhyt oljenväri-
nen tukka oli raidoitettu harmaita peittämään. Hän katsoi kul-
kiessaan maahan. Shadow flicker oli loppuillaan, mutta pari kertaa
voimalan lapojen viikatteet ehtivät niittää häneltä jalat alta.

Sitten hän kohotti kasvonsa. Auringonvalo paljasti ja kirkasti hänen naamataulunsa jokaista uurretta myöten, ja minä näin hä-
nessä jotain niin tuttua, etten olisi perhana halunnut nähdä sitä.

Jo sillä hetkellä, kun Äpära pysähtyi lähietäisyydelle, tajusin tehneeni virheen.

Hautausmaaltahan meidän olisi pitänyt tämä kiertomatka aloittaa, ei tuulivoimalan luota. Vanhalta puolelta kunnan hautausmaata, sieltä missä luut olivat alkaneet kunnanisien harmiksi liikkua maamassojen mukana kohti suunniteltua päiväkotitonttia. Sinne olivat haudattuina isä ja äiti, enot ja äidin vanhemmat, isän sisko, ja ilman hautakiveä äidinäidinäiti.

– Kävitkö haudalla? kysyin kovalla äänellä. Kuulihan Äpära, miten kurillani sen kysyin.

Nyt ei siis puhuttu Räsästen haudoista, eikä Voutilaisten ja Miettisten luunkappaleista.

– Janne käy viemässä vähän ruusuja, Äpära sanoi.

Hän katkaisi lauseensa pätevästi: ei tarvinnut jatkaa, että *sillä aikaa kun me vähän kiertelemme kuusikossa*. Hän vain ei tiennyt, miten perinpohjainen tästä päiväreissusta tulisi, nyt kun hän oli päättänyt armollisesti saapua Turusta asti.

Esittelin hänelle Mahmutin. Mahmut Maahanmuuttaja – niin kuin häntä itsekseni tästä eteenpäin nimitin. En rasistisessa mielessä vaan waltarilaisessa. Mahmut olisi voinut olla myös Mahmut Mielistelijä tai Mahmut Mummojentaluttaja. Sillä kun ylitimme hiekkatien ja metsän rajan, Mahmut tarjosi vasenta kättään Äpäralle.